

Філоненко Н. Г.,

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

ДИНАМІКА КОНСТРУКЦІЙ «ПРИСУДОК + ДІЄСЛІВНА ФОРМА» У РОМАНІ Ж. ЛЕРУА “ALABAMA SONG”: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджуються динамічні кількісні показники синтаксичних конструкцій присудка з різноманітними дієслівними формами, а також вивчаються ознаки самоорганізації тексту на основі аналізу вживання цих одиниць в одному з французьких романів ХХІ століття.

Ключові слова: присудок, інфінітив, самоорганізація, атрактор, симетрія, синтаксична система.

Постановка проблеми. Використання синергетичної теорії у дослідженнях законів виникнення, організації та впорядкованості різноманітних систем, які є об'єктами досліджень різних наук, таких як фізика, хімія, біологія, соціологія, математика, кібернетика, зокрема й тексту як об'єкта лінгвістики зумовлено методологічним потенціалом ідей синергетики як науки про складні динамічні системи з ознаками самоорганізації. Застосування лінгвосинергетичного підходу у лінгвістиці є логічним наслідком розвитку системно-структурної парадигми аналізу мови. Підтвердження самоорганізаційних характеристик тексту уможливується через системну природу його синтаксису. Теза одного з фундаторів загальної теорії систем Л. Бергаланфі [1] свідчить на користь самоорганізаційних властивостей мови і тексту, адже відкритість їхніх систем зв'язками ментальних просторів читача й автора тексту як користувачів мови у межах їхньої розумової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доведення самопрограмування французького художнього тексту здійснювалося І. Ю. Моїсеєвою [2] завдяки методу позиційного аналізу, який передбачає вивчення позиційної динаміки синтаксичних конструкцій у тексті, конкретніше, пошук ділянок тексту з ущільненням та розрідженням вживання синтаксичних одиниць певного типу. Загальні самоорганізаційні властивості французької мови і художнього дискурсу у лінгвосинергетичному аспекті досліджені В. Г. Борботько [3].

Метою статті є встановлення лінгвосинергетичних закономірностей вживання синтаксичних конструкцій «присудок + дієслівна форма» у романі Ж. Леруа “Alabama song” і з'ясування ознак самоорганізації художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Вивчення динамічних характеристик синтаксичних конструкцій у художньому тексті уможливується у разі авторського структурування твору. Структура тексту твору Роман Ж. Леруа “Alabama song” налічує п'ять розділів: перший “Роуées de parler” із сімома підрозділами, другий “L'aviateur Français” із шістьма підрозділами, третій “Après la fête” із чотирма підрозділами, четвертий “Retour au raus” із п'ятьма підрозділами, п'ятий розділ із п'ятьма підрозділами, другий з яких є закоротким і не може враховуватись при вивченні динаміки конструкцій, а також паратекстуальний розділ “Note de l'auteur”. Цей роман має подвійний складний

рівень структурування, кожен з яких відзначається особливостями.

Ми вважаємо, що конструкціями «присудок + дієслівна форма» можуть вважатися три таких різних види: присудок + інфінітив залежного дієслова, присудок + кодієслівна форма герундій або *participe présent* та присудок + інфінітивна підрядна пропозиція. Серед трьох названих конструкцій найуживанішою є конструкція присудок + залежне дієслово в інфінітиві, різновидом якої є конструкції зі зворотними дієсловами, а також конструкції, у яких посередником зв'язку між двома дієсловами, у тому числі і зворотним, виступає прийменник, наприклад:

Je veux partir, fuir cet éden abominé.

Moi, j'ai dû me cacher pour écrire.

C'est si affreux, alors, ce que j'éprouve à me détacher de lui.

Кількість таких конструкцій у реченні вираховується від кількості залежних від присудка інфінітивів, наприклад, у першому наведеному вище реченні таких конструкцій дві, а саме: *vouloir partir* та *vouloir fuir*.

У конструкціях, що були віднайдені нами у тексті, присудок може віддзеркалювати такі семантичні категорії, як подійність, буттєвість, комунікація, модальність, зокрема оцінність та когнітивна діяльність. Наприклад:

Et je crois que cela vaut pour la plupart des hommes français: ils aiment vraiment les femmes, tandis que les nôtres, les hommes d'Alabama et du reste de l'Amérique, semblent nous craindre, nous mépriser par réflexe et – certains d'entre eux – nous maudire.

У наведеному реченні наявні три конструкції, які відображають категорію оцінності, що зумовлюється семантикою основного дієслова, яке формально виконує функцію присудка.

Зауважимо, що номінативний характер інфінітива дозволяє останньому виконувати синтаксичну роль прямого додатка, непрямого додатка, обставин різноманітної семантики у французькому реченні. Так, наприклад, сполучення присудка з інфінітивом за допомогою прийменників або безприйменикового зв'язку дозволяють класифікувати синтаксичні ролі деяких інфінітивів як прямі додатки [4]. Попри те, що інфінітив може виконувати найрізноманітніші синтаксичні функції у реченні, його магістральною первинною функцією є маркування супутньої до основної, вираженої особовими формами, дії [5, с. 195]. Отже, на нашу думку, дієслівна природа інфінітива, граматична приналежність до класу дієслів, інакше кажучи, формальний критерій ми бачимо засадничим. Крім того, поділяючи основну концепцію Ж. Фонтанія про фігуративність та іконічність синтаксису [6], ми вважаємо, що словосполучення двох дієслів спричиняє концептуальне нашарування двох дій, або у випадку з модальними та меншою мірою перформативними дієсловами

у ролі присудка приводить до розмитості межі між двома вираженими цією конструкцією діями.

Отже, конструкції присудок + інфінітив залежного дієслова, доцільно вирізняти в ізольовану групу, оскільки концептуально дієслово, зокрема в інфінітиві, опосередковано призначене для вербалізації темпоративів або видових (aspect) значень, на відміну від прямих додатків, виражених іменними групами. Первинна прототипова функція інфінітива щодо маркування процесу, а також його несамостійність, дозволяє нам постулювати доречність визнання пріоритету граматичної форми інфінітива над його синтаксичною роллю у реченні.

Відзначимо, що конструкції, у яких дієслово входить до синтаксичної групи (словосполучення) прямого або непрямого додатків і не є залежним від присудка, ми не вважаємо такими, що належать до групи конструкцій присудок + інфінітив, наприклад:

[...] *tout ce cirque suicidaire n'avait rien à voir; strictement rien, avec la conduite souple et sexy de l'aviateur.*

Також ми не вважаємо конструкціями присудок + інфінітив, а виокремлюємо в ізольовану групу нексусні структури, що презентуються інфінітивним підрядними пропозиціями (фактивними або каузативними формами), наприклад:

Je n'avais jamais regardé un homme dormir, je veux dire: l'homme nu de l'amour.

Minnie me fait asseoir sous un porche ou à l'ombre fraîche d'un paulownia et nous buvons du thé glacé en silence.

У цих конструкціях підмет означає виконавця дії, вираженої особовою формою присудка, а інфінітив називає дію, виконувану іншим, на відміну від конструкцій присудок + інфінітив, у якій підмет має відношення до обох дієслів.

Відповідно до структурування роману Ж. Леруа "Alabama song" нами були отримані такі кількісні показники вживання синтаксичних конструкцій присудок + дієслівна форма у цьому творі:

1. Конструкції присудок + залежне дієслово в інфінітиві. У романі Ж. Леруа "Alabama song" на нижчому рівні структурування спостерігаємо такі дані у п'яти розділах:

1. У першому розділі – 5,5%; 11%; 10,6%; 7,6%; 9,9%; 7,8%; 6,3%. Атрактор розділу – 8,5%. Різниця між мінімальним та максимальним атракторами є значною і складає 5,5%, що доводить нестабільність цієї підсистеми, а також підтверджено стрибкоподібною зміною негативного критичного стану у першому підрозділі на позитивний – у другому.

2. У другому розділі – 8,4%; 10,1%; 4,9%; 12,8%; 6,6%; 6,3%. Атрактор розділу – 8,3%. Так само, як і у першому розділі, різниця між екстремумами у другому розділі є вагомим, а саме – 7,9%, що також сигналізує разом зі стрибкоподібною зміною негативного критичного стану на позитивний чітко посередині розділу про дестабілізацію підсистеми цих конструкцій, адже за сюжетом твору конфлікт головних персонажів загострюється саме у серединних третьому та четвертому підрозділах.

3. У третьому розділі – 8,6%; 11%; 7,1%; 7,3%. Атрактор розділу – 9,3%. У цьому розділі підсистема стабілізується, однак тенденція до збереження системотвірної і текстотвірної принципу осової симетрії зберігається, адже стрибкоподібний перехід від позитивного критичного стану до негативного відбувається у серединних розділах, а у стабільний стан підсистема входить посередині розділу.

4. У четвертому розділі – 6,3%; 8%; 5,4%; 6,8%; 7,2%. Атрактор розділу – 6,8%. Зменшення нестабільності системи

у цьому розділі не впливає на загальне правило підсистеми цих конструкцій, а саме: через осьову симетричну організацію стрибкоподібні зміни від позитивного до негативного критичних станів припадають на середину розділу.

5. У п'ятому розділі – 5,7%; 5,7%; 9%; 7,8%. Атрактор розділу – 7,2%. Підсистема аналізованих конструкцій залишається відносно рівноважною. Отже, у романі Ж. Леруа "Alabama song" конструкції присудок + дієслово в інфінітиві на нижчому рівні структурування мають однаково закономірність: доміює осьової симетрії спричинює межування підрозділів із критичними негативним та позитивними станами і стрибкоподібними переходами у середині кожного з п'яти розділів.

На вищому рівні структурування роману Ж. Леруа "Alabama song" підсистема конструкцій присудок + дієслово в інфінітиві має такі динамічні показники: 8,5%; 8,3%; 9,3%; 6,8%; 7,2%. Магістральний атрактор – 8,1%. Наведені дані підтримують закономірність нижчого рівня структурування, адже позитивний критичний стан віднаходимо у третьому серединному розділі, а негативний – у наступному сусідньому, тобто четвертому розділі.

3. Конструкції присудок + інфінітивна підрядна пропозиція, фактивна, або каузативна нексусні конструкції. У романі Ж. Леруа "Alabama song" динамічні дані атракторів конструкцій присудок + кодієслівна безособова форма у п'яти розділах розподіляються таким чином:

1. У першому розділі – 1,2%; 0%; 2,3%; 0,4%; 0,8%; 2%; 0,7%. Атрактор розділу – 1,1%. Різниця між максимальним та мінімальним атракторами у 2,3%, а також сусіднє розташування позитивного та негативного станів вказують на дисбаланс підсистеми цих конструкцій.

2. У другому розділі – 2,3%; 0,4%; 2,1%; 0,4%; 1,3%; 3,9%. Атрактор розділу – 1,4%, різниця між екстремумами є суттєвою і становить 3,5%, що свідчить про високу нестабільність підсистеми. Це також віднаходить підтвердження у стрибкоподібних змінах показників атракторів.

3. У третьому розділі – 0%; 1%; 1,7%; 0%. Атрактор розділу – 0,9%. Різниця між показниками негативного та позитивного станів збігається з максимальним атрактором. Низька щільність конструкцій присудок + кодієслівна безособова форма у цьому розділі, у тому числі й дисфункція підсистеми у першому та останньому підрозділах не дозволяє адекватно оцінити її стабільність, однак наведені показники уможливають висновок про симетричну синтаксичну організацію розділу.

4. У четвертому розділі – 0%; 0,4%; 1,8%; 0,8%; 1,7%. Атрактор розділу – 1,1%. Аналогічно до третього розділу, різниця між мінімальним та максимальним атракторами дорівнює останньому через наявність дисфункції підсистеми у першому підрозділі.

5. У п'ятому розділі – 1,6%; 0,8%; 1,5%; 0%. Атрактор цих конструкцій для п'ятого розділу – 1,2%, різниця між атракторами – 1,6%, що наслідую тенденцію третього та четвертого розділів. Так само, як і у двох попередніх розділах, ми відзначаємо про тяжіння до симетрії кожного з розділів через наявність критичних станів у першому, останньому та серединному підрозділах.

На вищому рівні структурування аналізованого твору динаміка атракторів присудок + кодієслівна безособова форма вкладається у таку послідовність: 1,1%; 1,4%; 0,9%; 1,1%; 1,2%. Магістральний атрактор – 1,1%. Невелика різниця між максимальним та мінімальним атракторами у 0,5%, а також повний

збіг та наближеність атракторів першого, четвертого та п'ятого розділів до максимального атрактора сигналізують про надзвичайну стабільність підсистеми конструкцій присудок + кодієслівна безособова форма у романі Ж. Леруа "Alabama song".

3. Конструкція присудок + інфінітивна підрядна пропозиція. У романі Ж. Леруа "Alabama song" нижчий структурно-синтаксичний рівень характеризується такою динамікою конструкцій присудок + інфінітивні підрядна пропозиція:

1. У першому розділі – 1,2%; 2,2%; 2,6%; 0,4%; 1,5%; 1,3%; 1,2%. Атрактор розділу – 1,5%. Різниця між мінімальним та максимальним атракторами є суттєвою для конструкцій цього типу і складає 2,2%, що сигналізує про нестабільність і стрибкоподібні зміни у підсистемі цих конструкцій, оскільки позитивний та негативний критичний стани віднайдені нами у серединних сусідніх підрозділах.

2. У другому розділі – 0%; 1,4%; 0,4%; 1,9%; 3%; 0%. Атрактор розділу – 1,3%. У цьому розділі аналізованого твору віднайдені підрозділи, перший і останній, з дисфункцією підсистеми, яка є високо нестабільною, адже різниця між екстремумами перевищує значення атрактора розділу і збігається із показником максимального атрактора.

3. У третьому розділі – 0,4%; 2,1%; 1,2%; 0,8%. Атрактор розділу – 1,5%. Різниця між екстремумами 1,7%, що підтверджує значний дисбаланс підсистеми конструкцій присудок + інфінітивні підрядна пропозиція так само як і наявність двох сусідніх підрозділів, відповідно першого і другого, із мінімальним та максимальним критичними станами.

4. У четвертому розділі – 1,3%; 1,1%; 0,7%; 2,7%; 3,8%. Атрактор розділу – 2%. Різниця між мінімальним та максимальним атракторами становить 3,1%, що свідчить про високу нестабільність підсистеми і підтверджується стрибкоподібною висхідною динамікою з серединного третього підрозділу, який відзначається негативним критичним станом, до останнього п'ятого розділу із позитивним критичним станом.

5. У п'ятому розділі – 1%; 2,4%; 1,7%; 2,1%. Атрактор розділу – 1,5%. Різниця між екстремумами у 1,4% вказує на стабілізацію підсистеми, проте із збереженням до різних змін станів.

На вищому структурно-синтаксичному рівні твору Ж. Леруа "Alabama song" показники атракторів розділів формують такий динамічний ряд: 1,5%; 1,3%; 1,5%; 2%; 1,5%. Магістральний аттрактор – 1,6%. Різниця між атракторами є незначною – 0,7%. Ці дані яскраво унаочнюють принцип центральної та осової симетрії, адже показники атракторів є однаковими у першому, третьому та п'ятому розділах, а негативний критичний стан у другому розділі та позитивний критичний стан у четвертому розділі врівноважуються протилежними критичними станами у відповідних розділах підсистеми конструкцій присудок + прислівник. На нижчому рівні структурування твору конструкції присудок + інфінітивна підрядна пропозиція демонструє значну нестабільність, а на його вищому рівні підсистема цих конструкцій є достатньо рівноважною.

Висновки. Дослідивши динаміку синтаксичних конструкцій присудок + дієслівна форма у романі Ж. Леруа "Alabama song", ми з'ясували, що конструкції присудок + кодієслівна безособова форма та присудок + інфінітивна підрядна пропозиція

є, хоча й приблизно з однаковими показниками, однак значно менш уживаними порівняно з конструкціями присудок + залежне дієслово в інфінітиві, а симетрична динаміка доводить існування антиентропійних процесів та самоорганізаційних властивостей синтаксичної системи тексту, отже, симетрія є композиційним стандартом та універсальною когнітивною домінантою самоорганізації тексту.

Комплексне вивчення динаміки синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень, які простежуються у цих зв'язках у синтаксичних конструкціях різних типів на макросинтаксичному рівні, є перспективним для отримання результатів щодо питань самоорганізації французького художнього прозового тексту, а також для пошуку універсальної методики для досліджень і порівнянь текстів різних авторів та жанрів.

Література:

1. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор / Л. фон Берталанфи // Исследования по общей теории систем ; сб. пер.; общ. ред. В. Н. Садовский, Э. Г. Юдина. – М. : Прогресс, 1969. – С. 23-82.
2. Моисеева И. Ю. Синергетическая модель текстообразования : дис. ... д-ра филол. Наук : 10.02.19 – теория языка / И. Ю. Моисеева. – Оренбург, 2007. – 407 с.
3. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: от психоллингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. – Изд. 4-е – М. : Либроком, 2011. – 288 с.
4. Reza M.-S. Valeur de "de" devant l'infinifitif complément de verbe / M.-S. Reza // Faits de langues. – 1997. – № 9. – P. 119-126.
5. Gaudé L. Le soleil des Scorta / L.Gaudé. – Actes sud, 2004. – 250 p.
6. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 839 с.
7. Fontanille J. Syntaxe figurative, sémiotique du corps et iconicité [Электронный ресурс] / J. Fontanille // Séminaire intersémiotique. – EHESS-CNRS-IUF SYNTHÈSE, 1998-99. – 19 p. – Режим доступа : http://www.unilim.fr/pages_perso/jacques.fontanille/textes-pdf/Csensible_corps_1998_2000_concl1.pdf.

Филоненко Н. Г. Динамика конструкций «сказуемое + глагольная форма» в романе Ж. Леруа "Alabama song": лингвосинергетический аспект

Аннотация. В статье исследуются динамические количественные показатели синтаксических конструкций сказуемого с разными глагольными формами, а также изучаются признаки самоорганизации текста на основе анализа употребления этих единиц в одном из французских романов XXI столетия.

Ключевые слова: сказуемое, инфинитив, самоорганизация, аттрактор, симметрия, синтаксическая система.

Filonenko N. Dynamics of constructions "predicate + verb form" in the novel by G. Leroy "Alabama song": lingual and synergetic aspect

Summary. The article deals with the dynamic quantitative indicators of syntactic constructions of a predicate with different verbal forms, as well as signs of the text self-organization based on an analysis of the use of these units in one of the French novels of the 21st century

Key words: predicate, infinitive, self-organization, attractor, symmetry, syntactic system.